

mus. Cūq; testimonia pposuisset: quibus duplex uocatio prædicatur: & gentiū & populi iudæorū trāsīt ad cohe-
rentē disputatiōē: & iccirco dicit: gētes q̄ nō sectabātur iusticiā: apprehēdisse iusticiā: quia nō supbierint: sed i
christū crediderint. Israelis autē magnā partē ideo corruisse: quia offēderit in lapidē offēnsionis: & petrā scādali:
& ignorauerit iusticiā dei: & q̄rēs suā statuere iusticiā: iusticiā dei q̄ christus est subiici noluerit. Legi in cuiusdā
cōmētariis sic respōdisse apostolū: ut magis iplicauerit q̄ soluerit q̄stionē. Ait enī ad id qd̄ pposuerat: Quid er-
go dicemus? Nūquid iniquitas apud deū? Et nō est uolētis neq; currētis: sed miserētis dei: & cuius uult misere-
tur: & quē uult indurat deus: & uolūtati eius quis pōt resistere? Sic apostolū respōdisse. O hō qui terra & cinis
es: audes facere q̄stionē deo: & uas fragile atq; testaceū: rebellas cōtra figulū tuū? Nūquid figmentū pōt dicere
ei: qui se sinxit: q̄re me sic fecisti? Aut nō habet potestātē figulus luti ex eadē massa facere aliud quiddā uas i ho-
norē: aliud i contumeliā. Aeterno igit̄ silētiō cōicesce: & scito fragilitatē tuā: & deo non moueas q̄stionē qui fe-
cit quod uoluit: ut in alios clāmens: in alios seuerus existeret.

Quid sit quod apostolus scribit ad Corinthios in secunda epistola. Alii odor mortis in mortem: alius odor
uitæ in uitam: & ad hæc quis tam idoneus? .LXXXI.

Quotū loci huius capitulū pponamus: ut ex præcedētib; & seq̄ntibus possint intelligi mediā quæ ex
utroq; cōtexta sunt. Cū uenisse ait Troadē ppter euāgeliū christi: & ostiū mihi aptū esset i domino
nō habui requiē spiritui meo: eo q̄ nō inueni Titū fratrē meū: sed uale faciēs eis: pfectus sū in Ma-
cedoniā. Deo autē grās qui semp nos triūphat in christo iesu: & odorē noticiæ suæ p nos manifestat in omni loco
quia christi bonus odor sumus deo: in iis qui salui facti fiunt: & in iis qui peunt: aliis quidē odor mortis in mor-
tē: aliis odor uitæ in uitā: & ad hæc quis tā idoneus? Nō enī sumus sicut plurimi adulterātes uerbū dei: sed ex sin-
ceritate: sed sicut ex deo corā deo in christo loquimur. Narrat Corinthiis q̄ fecerit: quæ passus sit: & quomodo i
cunctis deo agat grās: ut sub exēplo sui illos prouocet ad certandū. Veni inquit Troadē q̄ prius Troia appella-
bat: ut euāgeliū christi in asia prædicarē. Cūq; mihi ostiū aptū esset in domino: hoc est plurimi credidisset: siue
p signa atq; uirtutes q̄ in me opabat̄ deus: spes esset nascēis ecclesiæ fidei: & i domino succrescētis: nō habui re-
quiē spūi meo: hoc est speratā cōsolatiōē inuenire nō potui: eo q̄ Titū fratrē meū nō inueni: siue quē ibi repe-
riendū putabā: siue quē ibi audierā degere: uel qui uertū esse se dixerat. Quæ autē fuit tāta cōsolatio: & q̄ requi-
es spūi in præsentia Titī: quē quia nō inuenit: uale faciēs eis pfectus est i Macedoniā: Aliquotiēs diximus apo-
stolū Paulū uigisse doctissimū: & eruditū ad pedes Gamalielis qui i apostolorū actibus cōcionat̄ & dicit. Et
nunc quid hēris cū hoibus istis? Si enī a deo est stabit: si ex hoibus destruet̄. Cūq; Paulus haberet scientiā sc̄pta-
rū scripturæ & sermōis: diuersarūq; linguarū grām possideret: unde ipse gloriat̄ i domino & dicit: grās ago deo
q̄ oīum eorū linguis magis loquor: diuinorū sensuū maiestātē: nō poterat græce eloqui: uel digno explicare ser-
mōē. Habebat ergo Titū interpretē: sicut br̄s Petrus Marcū. Cuius euāgeliū Petro narrate: & illo scribente: cō-
positū est. Deniq; & duæ epistolæ q̄ ferunt̄ Petri stilo inter se & caractere discrepant structuraq; uerborū. Ex
quo intelligimus p necessitate rerū: diuersis eū usū interpretibus. Ergo & Paulus apostolus cōtristat̄: quia præ-
dicationis suæ in præsentia: fistulā organūq; p qd̄ christo caneret nō inuenerat. Perrexitq; in macedoniā a Pa-
pho. apparuerat enī ei uir Macedo dicēs: trāsīens adiua nos: ut ibi inueniret Titū: & uisitare f̄res: uel psecutiōi-
bus pbaret̄: hoc est enī qd̄ dicit. Deo autē grās q̄ semp triūphat nos in christo iesu: p eo qd̄ est triūphat de no-
bis siue triūphū suū agit p nos. Qui in alio loco dixerat. Spectaculū facti sumus mūdo: & āgelis & hoibus. De-
niq; narrat in conseq̄ntibus. Nā cū uenissemus Macedoniā: nullā requiē habuit caro nr̄a: sed oēm tribulationē
passi sumus: foris pugna: intus timor. Sed qui cōsolat̄ humiles: cōsolatus est nos deus: in aduētū Titī. Nō solū
autē in aduētū eius sed etiā in solatio. Ergo ppterea uale faciēs Troianis: siue Troadēsisbus pfectus est macedo-
niā: ut inueniret ibi Titū: & haberet interpretatiōis euāgeliūq; solatiū: quē intelligimus nō ibi reptū: sed post tri-
bulatiōes & psecutiōes apostoli supuenisse. Prius ergo q̄ uenisset Titus: multa pessus agit grās omnipotēti deo
in christo iesu: quē gētibus prædicabat q̄ dignū se elegerit in quo ageret triūphū filii sui. Triūphus dei ē passio
martyrū: & pro christi nomine cruoris effusio: & inter tormēta læticia. Cū enī quis uiderit tāta p̄seuerātia stare
martyres: atq; torq̄ri: & in suis cruciatibus gloriari: odor noticiæ dei disseminat̄ in gētes: & sibi tacita cogitatio
loquit̄: q̄ nisi uerū esset euāgeliū: nunq̄ sāguine defendere. Neq; enī delicata & diuitiis studēs ac secura confes-
sio est: sed in carceribus: in plagis: in psecutiōibus: in famā: in nuditatē: & siti. Hic triūphus est dei: apostolorūq;
uictoria: sed poterat audiēs respōdere. Quomodo ergo nō oēs crediderunt? Prius ergo q̄ interrogos soluit anti-
pophorā: & iuxta morē suū quicquid aliis obiicere pōt: atē q̄ obiiciat̄ edislerit. Et est iesus: noīs christi in oī lo-
co bonus odor sumus deo: & prædicationis nr̄æ lōge lateq; spirat fragrātia. Sed quia hoies suo arbitrio derelicti
sunt (neq; enī bonū necessitate faciunt: sed uolūtate) ut credentes coronā accipiāt: increduli suppliciis mācipen-
tur: iō odor noster qui p se bonus est: uirtute eorū & uitio qui suscipiūt siue nō suscipiunt: in uitā trāsīt aut mortē
ut qui crediderint salui fiāt: qui uero nō crediderint peāt. Nec hoc mirādū de apostolo: cū etiā de domino lege-
rimus. Ecce hic positus est i ruinā: & in resurrectionē multorū: & in signū cui cōtradice: solisq; radios tā mūda
loca excipiāt q̄ i mūda: & sic in floribus quomodo i stercore luceāt. Nec tamē solis radiis polluunt̄. Sic & christi
bonus odor qui nunq̄ mutari pōt: nec suā naturā amittere: credētibus uita est: incredulis mors. Mors autē nō ista
cōis quā cū bestiis morimur & iumentis: sed illa de q̄ scriptū est. Aīa q̄ peccauerit: ipsa moriet̄. Ergo & uita arbi-
trāda est: nō hæc q̄ spiramus & incedimus: & huc illucq; discurremus: sed illa de q̄ Dauid loquit̄: Credo uidere
bona domini in terra uiuentiū. Deus enī uiuorū est: & nō mortuorū: & uita nostra abscōdita est cū Christo i deo.
Cū autē christus apparuerit uita nostra: tunc & nos cū illo apparebimus in gloria. Nec uobis inqt̄ o. Corinthii
parum

Troas
Troia.

Gamaliel p̄p̄tor Pauli

Marrus ex relatione petri
euāgelium scripsit

pag esse uideatur: si nobis prædicantibus ueritatē alii credant: alii nō credāt: alii uero morte moriant: alii uiuāt
 ea uita q̄ dicit. Ego sū uita. Nisi enī locuti essemus: nec incredulos mors: nec credentes uita se q̄retur: quia difficile
 dignus præco uirtutū christi iueniri potest: qui in annunciadis illis: non suā sed eius q̄rat gloriā: quē prædicat.
 In eo aut̄ quod se negat nō esse: sicut multos qui uenditent uerbū dei: ostēdit esse q̄ plurimos: qui q̄stū putēt esse
 pietatē: & turpis lucri gratia oīa faciunt: qui deuorāt domos uiduas: se aut̄ ex sinceritate q̄si missū a deo: & præ
 sente eo qui se miserit oīa in christo & pro christo loqui: ut causa prædicationis dei triūphus sit christi eiusq̄ sit
 gloria. Et notandū q̄ mysteriū trinitatis ī huius capituli sine monstret. Ex deo enī in spiritu sancto coram deo
 patre in christo loquimur. Ad cōprobandū aut̄ q̄ de Troade prexit Macedoniā: de apostolorū actibus ponā testi
 moniū. Cū autē pertransisset in Asiā: descenderūt Troadē: & uisio per noctē Paulo ostensa est: uir Macedo qui
 dā erat stans & deprecans eū: ac dicēs. Trāsiens in Macedoniā adiuua nos: Quod cū uidisset: statim q̄siuimus
 proficisci in Macedoniā: certi facti q̄ uocasset nos deus euangelizare eis.

Quid sit quod in epistola scribit ad Thessalonicenses prima: Ipse aut̄ deus pacis sanctificet uos p̄ oīa: & inte
 ger spiritus uester & aīa & corpus sine q̄rela ī aduētū domini nostri Iesu christi seruet. LXXXII.
 Amosa q̄stio: sed breui sermone tractāda. Supra dixerat spiritū nolite extinguere: q̄ si fuerit iniel
 lectū: statim sciemus quis iste sit spiritus: qui cū aīa & corpore in die aduētus domini conseruandus
 est. Quis enī possēt credere: q̄ instar flāmæ quæ extincta desinit esse quod fuerat: extinguat̄ spiri
 tus sanctus: & sustineat abolitionē sui: qui fuit quondā in israel: q̄do per Esaiā & Hieremiā & singulos pphetas
 dicere poterat: Hæc dicit dominus: & nunc in ecclesia p̄ Agabū loquit̄: Hæc dicit spiritus sanctus: & ipse Paulus.
 Diuisiones aut̄ donorū sunt: idē uero spiritus: & diuisiones ministeriorū sunt: idē aut̄ dominus: & diuisiones opa
 tionū sunt: idē aut̄ deus: qui operat̄ oīa in oībus. Vnicuiq̄ aut̄ dat̄ manifestatio spiritus ad id q̄d expedit. Alii p̄
 spiritū datur sermo sapientiæ: alii sermo sciētīæ secundū eundē spiritū: alii fides in eodē spiritu: alii operatio uir
 tutū: alii gratia sanitatū in uno spiritu: alii ppheta: alii discretio spiritū. Oīa aut̄ hæc operat̄ unus atq̄ idē spiri
 tus: diuidēs singulis p̄ ut uult. De hoc spiritu: ne a se auferret̄ rogabat Dauid dicēs: spiritū sanctū tuū ne auferas
 a me: q̄ q̄do auferet̄: nō in substantia sui: sed ei a quo auferet̄ extinguit̄. Ego puto unū atq̄ idē significare: spiritum
 nolite extingueri: & q̄d ī alio loco scribit: spiritu feruētēs. In quo enī feruor spiritus multiplicata iniquitate & chari
 tatis frigore nō tepescit: in hoc spiritus nequaquā extinguit̄. Deus igit̄ pacis sanctificet nos p̄ oīa uel ī oībus: siue ple
 nos atq̄ pfectos. Hoc enī magis sonat ολότῳλεισθαι. Deus enī appellat̄ pacis: q̄a p̄ christū ei recōciliati sumus: q̄ ē
 pax nr̄a: q̄ fecit utraq̄ unū: q̄ & in alio loco pax dei dicit̄: superās oēm sensū: q̄ custodit corda cogitationesq̄ san
 ctorū. Qui aut̄ sanctificat̄ siue pfectus ī oībus est: ī hoc spiritus & aīa: & corpus ī die domini cōseruat̄. Corpus
 si singulorū mēbroz utant̄ officiis: uerbi gr̄a: si opereet̄ manus: pes ambulet: oculus uideat: auris audiat: dētes ci
 bos molāt: stomachus coquat: aluus digerat: aut si nulla mēbroz parte truncatum est: & hoc quisq̄ pōt credere
 apostolū p̄ credētibz deprecari: ut ī die iudicii itegrū oīum christus corpus inueniat: cū oīa corpora morte dis
 soluta sint. Aut si: ut quidā uolūt: repta fuerint adhuc spirātia: hēant debilitates suas & maxie martyre: & eoz q̄
 pro christi nomine uel oculos offoslos uel amputatas nares: uel abscissas manus habēt: ergo itegrū corpus ē: de
 quo diximus ī alia q̄stione tenēs caput: ex quo oē corpus cōnexū atq̄ cōpactū accipit augmētū ī administratio
 nē corporis christi. Hoc corpus ecclesiæ est. Et qcūq̄ huius corporis tenuerit caput: & cætera mēbra serauerit
 hēbit itegrū corpus q̄tū accipere potest hūana natura. Iuxta hūc modū & aīæ integritas cōseruāda est: q̄ dicere
 potest: Benedic aīa mea dominū: qui sanat oēs infirmitates tuas: & de q̄ scriptū est: misit uerbū suū: & sanauit eos.
 Spiritus quoq̄ ī nobis iteger conseruat̄: q̄do nō erramus ī spiritualibus: sed uiuimus ī spiritu: ac quiescimus spiri
 tui: & opa carnis mortificamus ī spiritu: afferimusq̄ oēs fructus eius: charitatē: gaudiū: pacē: &c. Aliter præcipit
 nobis Salomone dicēte. Tu aut̄ describe ea tripliciter in cōsilio & cōsciētia: ut respōdeas uerba ueritatis nr̄is qui p̄
 ponūt tibi. Triplex ī corde nostro descriptio: & regula scripturarū est. P̄ia ut itelligamus eā iuxta historiā. Secū
 da iuxta tropologiā. Tertia iuxta itelligentiā spiritualē. In historia eoz q̄ scripta sūt ordo seruat̄. In tropologia
 de lra ad maiora cōsurgimus. Et quicquid ī priori populo carnaliter factū est: iuxta moralē itēpretamur locū:
 & ad aīæ nostræ emolumēta cōuertimus. In spiritali eoz op̄a: ad sublimiora trāsimus: terrena dimittimus: de su
 turoz beatitudine & cælestibus disputaui: ut præsentis uitæ meditatio umbra futuræ beatitudinis sit: quos si
 christus tales iuenerit: ut & corpore & aīa & spiritu itegri cōseruet̄: & pfectā hēant triplicis ī se sciētīæ uerita
 tē: hos sua pace sanctificabit: & faciet esse pfectos. Multi simpliciter hūc locū de resurrectione itelligūt: ut spiritus
 & aīa & corpus in aduētū domini cōseruet̄. Alii ex hoc loco triplicē in hoīe uolūt affirmare substantiam. Spiri
 tus quoq̄ scimus. Aīa q̄ uiuimus. Corpus quoq̄ cōcedimus. Sūt qui ex aīa tantū & corpore subsistere hoīem differē
 tes: spiritū in eo tertiuū: nō substantiā uelint itelligi: sed efficiētīā p̄ quā & mēs in nobis: & sēsus: & cogitatio: & ani
 mus appellātur: & utiq̄ nō sūt tot substantiæ quot nomina. Cūq̄ illud eis oppositū fuerit: benedicite: spiritus &
 animæ iustoz domino: scripturā nō recipiūt: dicētes eū in hebraico nō haberi. Nos aut̄ in præfeti loco ut supra
 diximus spiritū qui cū anima & corpe integer cōseruatur: nō substantiā spūs sancti: q̄ nō pōt interire: sed gr̄as eius
 donationesq̄ accipimus: q̄ nostra uel uirtute uel uitio & accendūtur & extinguit̄ in nobis.

Prologus beati Hieronymi in librū ad Algasiū de q̄stioibus. xi. noui testamēti. Epistola. LXXXIII.

Ilius meus Apodemius: qui interpretatiōe noīs sui lōga ad nos nauigatiōe signauit: & de oceani littore
 atq̄ ultimis Galliarū finibus roma præterita q̄siuit Bethleē: ut iueneret ī ea cælestē panē & saturatus eru
 ctaret in deū: ac diceret. Eructauit cor meū uerbū bonū: dico ego opa mea regi. Detulit mihi in parua
 schedula maximas q̄stiones q̄s a te datas: mihiq̄ tradēdas diceret: ad quaz̄ lectionē itellexi studium reginæ
 .cxlix.

Triplex intellectus scripturarum

Triplex in homine substantia

Apodemius

Saba in te esse cōpletum: quæ de finibus terre uenit audire sapientiã Salomonis. Non quidẽ ego Salomō: qui ante se: & post se: cūctis hoibus præfertur i sapiẽtia: sed tu regina appellãda es Saba: cuius mortali corpore nõ regnat peccatũ: & quæ ad dominũ tota mēte cōuerfa audies ab eo. Cōuertere cōuertere Sunamitis. Etenim Saba in lingua nostra cōuersionẽ sonat: simulq; aduertit q; q̄stiuncula tuæ de euãgelio tantũ & de apostolo positã: dicant te ueterẽ scripturã aut nõ satis legere: aut nõ satis intelligere: quæ tãtis obliuiritatibus & futuroꝝ typis in uoluta est: ut ois interpretatione egeat: & porta oriẽtalis de qua uerũ lumẽ exorit: & p̄ quã p̄t̄ifex ingredit̄ & regredit̄ semp̄ clausa sit: & soli pateat Christo: qui habet clauẽ Dauid: qui apit & nemo claudit: claudit & nemo apit: ut illo referãte introeas cubiculũ eius: & dicas. Introduxit me rex in cubiculũ suũ. Propterea satis miratus sũ: cur purissimo fonte uicino neglecto: nostri tã procul riuuli fluenta q̄st̄eris: & omissis aquis syloe quæ uadũt cũ silentio: desideres aquas syor: quæ turbidis sæculi huius uitis sordidant. Habes ibi sanctũ uisũ Alechiũ p̄rebyter: qui uiua ut aiũt uoce & prudẽti disertoz; sermone possit soluere quæ requiris: nisi forte p̄grinas merces desideras: & pro uarietate gustus nostroz; quoq; cõdimentoz; te alimẽta delectant. Aliis dulcia placet: non nullos amara delectãt. Hoz; stomachũ acidã renouãt: illoꝝ falsa sustẽtant. Vidi ego nausẽã & capitis uertiginẽ antidoto quod appellat̄ τρικρα: id est amara sæpe sanari: & iuxta Hipocratẽ dulcia amarum curari: & cõtrarioꝝ cõtraria esse remedia. Itaq; nostrã amaritudinẽ illius nectareo melle curato. Et mitte i myrrhã lignũ crucis: senĩ lãq; pituitã iuuenili auctoritate cõpescẽ: ut possis læta cantare. Quam dulcia gutturi meo eloquia tua domine super mel ori meo.

Cur Ioãnes discipulos mittit ad dominũ: ut interrogent eũ: Tu es qui uenturus es: an aliũ expectamus? cũ prius ipse de eodẽ dixerit: Ecce agnus dei: ecce qui tollit peccata mundi. LXXXIII.

D hac q̄stione in cõmentariis Matthæi plenius diximus. Vnde apparet quia hæc interrogas: ipsa te uolumina nõ habere. Tamẽ stringendũ est breuiter: ne oino tacuisse uideamur. Ioãnes mittebat discipulos suos i uinculis cõstitutus: ut sibi q̄rens illos doceret: & capite trũcandus illũ doceret esse sectandũ: quẽ interrogatione sua magistrũ oim̄ fatebat: neq; enĩ poterat ignorare: quẽ ignorãtibus illũ demonstrauerat: & de quo dixerat: qui habet sponsã: sp̄s̄us est: & cuius nõ sum dignus calciamẽta parare: & illũ oportet crescere: me aut̄ minui. Deũq; patrẽ itonantẽ audierat: hic est filius meus dilectus i quo mihi bene cõplacui. Quod aut̄ dicit: tu es qui uenturus es: an aliũ expectamus? hunc quoq; sensũ habere potest. Scio q; ipse sis: qui tollere uenisti peccata mundi: sed quia ad inferos descensurus sũ: etiã hoc interrogo: utrũ & illuc ipse descẽdas. An impiũ sit: hoc de dei filio credere: aliũq; missurus sis. Hoc aut̄ scire desidero: ut qui in terris hoibus nũciaui: etiã in inferis nũciẽ: si forte uenturus es. Tu enĩ es qui uenisti dimittere captiuitatẽ: & uenisti soluere eos qui in uinculis tenebant. Cuius s̄s̄itationẽ dominus itelligens: opibus magis q̄ sermone respõdet. Et Ioãni præcipit nũciari: uidere cæcos: ambulare claudos: leprofos mudari: surdos audire: mortuos surgere: & quod his maius ẽ: paupes euangelizare. Paupes aut̄ uel humilitate uel diuitiis: ut nulla inter pauperẽ diuitẽq; distantia sit salutis: sed omnes uocent̄ æqualiter. Tũc quoq; infert. Beatus qui nõ fuerit scãdalizatus in me. Nõ Ioannẽ sed discipulos eius p̄cutit: qui prius accesserant ad eũ dicentes. Quare nos & pharisæi ieiunamus frẽq̄nter: discipuli autẽ tui nõ ieiunant. Et ad Ioãnem. Magister cui præbuisi testimoniũ iuxta iordanẽ: Ecce discipuli eius baptizant & plures ueniunt ad eũ. Quo dicto liuorẽ significant de signoz; magnitudine & inuidiã mordacitate uenientem: cur baptizatus a Ioãne ipse audeat baptizare: & multo amplior ad eũ turba concurrat: q̄ prius uenerat ad Ioannẽ. Et ne forsità plæbs nesciens hoc dicto Ioannẽ sigillari arbitraret̄: in illius laudes porat: & cœpit de Ioãne ad turbas dicere circũstantes. Quid existis ad desertũ uidere? Arũdinẽ uento agitãtã: Et quid existis i solitudinẽ uidere: hoim̄ mollibus uestitũ: & reliq; cuius dicti hic sensus est. Nũquid ad hoc existis in heremũ: ut uideretis hoim̄ instar arũdinis uentoz; statu in partes uarias inclinari: ut quẽ ante laudauerat: de eo nũc dubitet: & de quo prius dixerat: ecce agnus dei: nũc interroget: utrũ ipse an alius sit: qui uel uenerit: uel uenturus sit. Et quã ois prædicatio falsa sectat̄ lucra: & gloriã q̄rit humanã: ut p̄ gloriã nascant̄ cõpendia: asserit eũ cameloz; uestitũ pilis: nulli posse adulationi succũbere: qui locustis uescit̄ ac melle siluestri: opes non q̄rere: rigidãq; & austeram uitã: aulas uitare palatii: quas q̄runt qui bysso & serico & mollibus uestiunt̄: qui in domibus regum sunt. Dicitq; eũ non solũ prophetã: qui soleat uentura prædicere: sed plus esse q̄ prophetã: quia quẽ illi uenturẽ esse dixerunt: hic uenisse demonstrauit dicens. Ecce agnus dei: ecce qui tollit peccata mundi. Præsertim cum ad fastigium prophetale Baptistæ accesserit priuilegiũ: ut cui dixerat ego a te debeo baptizari: ipse eum baptizauerit: nõ præsumptione maioris: sed obedientiã discipuli: ac timore seruili. Cũq; inter natos mulierũ nullũ asserat Ioãne superexisse maiorẽ: se qui de uirgine procreatus est: maiorẽ esse cõmemorat: siue oẽm angelũ qui i cælis minimus ẽ: in terris cunctos hoies anteire. Non enĩ in angelos proficimus: & nõ angeli in nos: sicut quidã stertentes sopore grauissimo s̄niant. Nec sufficit hoc in Ioãnis laudibus: nisi ipse prædicans baptismũ p̄nitentiã prius dixisse referat. P̄nitentiã agite appropinq̄bit enĩ regnũ cæloꝝ. Vnde & diebus prædicatiõis eius: regnũ cæloꝝ uim patit̄: ut qui homo natus est: angelus esse desideret: & terrenũ animal cæleste q̄rat habitaculũ. Lex enĩ & p̄phetã: usq; ad Ioannẽ prophetauerũt: nõ q; Ioãnes p̄phetã sit finis: & legis: sed ille qui Ioãnis testimonio prædicatus ẽ. Ioãnes autem secundũ mysteriũ quod in Malachia scriptũ est: ipse est Helias: qui uenturus est: non q; eadẽ anima: ut hæretici suspicant̄: & in Helia: & in Ioãne fuerit: sed q; eandẽ habuerit sancti spiritus gratiã: Zona cinctus ut Helias: uiuens in heremo ut Helias. Persecutionem passus ab Herodiade: ut ille sustinuit ab Iezabel: ut quomodo Helias secundi præcursor aduentus est: ita Ioãnes uenturũ in carne dominũ saluatorẽ non solũ in heremo: sed etiam in matris utero salutarit̄: & exultatione corporis nunciauerit.

Quid

Quid significet quod in Matthæo scriptum est arundinem quassatam non confringet: & linum fumigans non extinguet. .LXXXV.

Ad cuius expositionē loci: totū quod Matthæus de Esaia propheta assumit testimoniū ponendū est: & ipsius uerba Esaia iuxta septuaginta interpretes: ipsūq; hebraicū: cui Theodotion aquila Symmachusq; cōsentiunt. Sic ergo de quatuor euangelistis solus Matthæus posuit. Iesus autē sciens iocel sit inde: & secuti sunt eū multi: & curauit omnes: & præcepit eis ne manifestū eū facerent: ut impleret quod dictū est per Esaia prophetā dicentē. Ecce puer meus quē elegi. Dilectus meus: in quo bene cōplacuit aia mea. Ponā spiritū meū super eū: & iudiciū gentibus nunciabit. Non contendet: neq; clamabit: neq; audiet quisq; in plateis uocē eius. Arundinē quassatā non confringet: & linū fumigans nō extinguet: donec eiiciat ad uictoriā iudiciū: & in nomine eius gentes sperabunt. Pro quo in Esaia iuxta septuaginta interpretes sic scriptū est. Jacob puer meus suscipiā eum. Israel electus meus suscepit eum aia mea. Dedi spiritū meū super eum: iudiciū gentibus profert. Non clamabit: neq; dimittet: nec audiet foris uox eius: arundinē fractā non cōteret: & linū fumigans nō extinguet: sed in ueritate profert iudiciū: splendet: & non quassabit: donec ponat sup terrā iudiciū: & in nomine eius gentes sperabunt. Nos autē ex Hebræo ita uertimus. Ecce puer meus: suscipiā eū: electus meus cōplacuit tibi in illo aia mea. Dedi spiritū meum sup eū iudiciū gentibus profert. Nō clamabit neq; accipiet psonā: neq; audietur foris uox eius. Calamū quassatū non conteret: & linū fumigans non extinguet. In ueritate docebit iudiciū. Non erit tristis neq; turbulentus: donec ponat in terra iudiciū: & legē eius in sulcā expectabūt. Ex quo apparet Matthæū euangelistā non ueteris interpretationis auctoritate constrictū dimississe hebraicā ueritatē: sed quāsi Hebræū ex hebræis: & in lege domini doctissimū: ea gentibus prædicasse quæ in Hebræo legerat. Si eni sic accipiendū est: ut septuaginta interpretes ediderunt. Jacob puer meus suscipiā eū. Israel electus meus suscepit eū aia mea: quomodo in Iesu intelligimus esse completū: quod de Jacob & de Israel scriptū est: Quod beatū Matthæū non solū in hoc testimonio: sed etiā in alio loco fecisse legimus. Ex ægypto uocauit filiū meū: pro quo. lxx. translulerunt. Ex ægypto uocauit filios eius: quod utiq; nisi seqmur hebraicā ueritatē ad dominū saluatorē non pertinere manifestū est: sequit̄ enī. Ipsi autē imolabant Baalim. Quod autē de assumpto testimonio in euangelio minus est: splendet & non quassabit: donec ponat in terra iudiciū: uidet̄ mihi accidisse primi scriptoris errore: qui legens superiorē sententiā in uerbo iudiciū esse finitā: putauit inferioris sententiæ ultimū uerbū esse iudiciū: & pauca uerba quæ in medio: hoc est inter iudiciū & iudiciū fuerant prætermisit. Rursūq; quod apud hebræos legitur: & in lege eius spabunt in sulcā: Matthæus sensū potius quā uerba interpretans: pro lege & in sulcā nomen posuit: & gentes. Et hoc nō solū in præsentī loco: sed ubiq; de ueteri testamento euangelistæ & apostoli testimonia protulerunt: diligentius obseruandū est: nō eos uerba secutos esse: sed sensū: & ubi. lxx. ab hebraico discrepant: hebræū sensū suis expressisse sermonibus. Puer igit̄ dei omnipotentis iuxta dispōsitiōē carnis assumptæ: qui ad nos mittit̄: Saluator est appellatus. Ad quē & in alio loco dicit pater. Magnum tibi est uocari puer meū: ut cōgreges tribus Jacob. Hæc est uinea soresh: quæ interpretat̄ electa: hic est filius amatissimus: in quo sibi cōplacuit aia mea: nō quod deus aiam habeat: sed quod in aia ois dei mōstretur affectus. Et nō miq; si in deo aia noietur: cum uniuersa humani corporis mēbra secundū leges tropologiæ: & diuersas itelligētias habere dicatur. Posuit quoq; spiritū suū super eū: spiritū sapiētiae & itelligentiæ: spiritū cōsiliū & fortitudinis: spiritum sciētiae & pietatis & timoris domini: qui in specie columbæ descendit super eum: de quo & Ioānes Baptista a deo patre audisse se narrat. Sup quē uideris spiritū sanctū ueniētē & manētē in eo: ipse est: & iudiciū gētibus nūciabit. De quo & in psalmis legimus. Deus iudiciū tuum regi dā: & iusticiā tuam filio regis. Quod & ipse loquit̄ in euangelio: nō enī pater iudicat quē quæ: sed omne iudiciū dedit filio. Nō contēdit sicut agnus ductus est ad uictimā: non contēdit in subuersione audiētium: neq; clamauit iuxta illud quod Paulus apostolus scribit. Ois clamor & ira & amaritudo auferat̄ a uobis. Nō clamauit quia israel nō fecit iudiciū: sed clamorē. Neq; audiet quisq; in plateis siue foris uocē eius. Ois enim gloria filiae regis abitus: & arta & angusta uia est: quæ ducit ad uitā. Vnde in plateis uox illius nō auditur: in quibus cōfidenter agit sapiētia: lata & spatiosāq; uia nō ingrediēs: sed arguēs atq; condēnans. Vnde & iis qui foris erāt: nō sua uoce sed p parabolas loq̄batur: arundinē inqt̄ quassatā non confringet: siue ut. lxx. translulerūt: calamū fractum nō cōteret. Calamus fractus qui fuit antea uocalis: & in laudes domini cōcinebat: appellādus est israel: quod quondā ipegit in angularē lapidē: & cecidit sup eū: fractusq; in illo est. Propterea dicit̄ de eo. Increpa domine bestias calami: & in Iesu uolumine torrēs appellat̄ cāna. i. calami quæ aquas habet turbidas: quæ elegit israel: purissima contēnens fluētā iordanis. Reuersusq; mēte in ægyptū: & desiderans cœnosā ac palustrē regionē: peponeq; & cepe & allia & cucumeres ollasq; ægyptiæ carniū: rectissime p Esaia appellat̄ calamus fractus: cui quā in uoluerit: p̄tūdetur manus eius. Qui enī post aduētū domini Saluatoris euāgelicā it̄pretationis spiritū derelinq̄ns: in iudaicā litteræ morte requiescit: istius cūcta opera uulnerātur. Linū quoq; fumigās nō extinguet populū de gētibus cōgregatū: qui extincto legis naturalis ardore fumi amarissimi: & quod noxius oculis est tenebroseq; caliginis iuoluebat erroribus. Quæ nō solū non restrinxit & rededit in cinerē: sed econtrario de parua scintilla & pene moriētē maxima suscitauit incendia: ita ut totus orbis arderet igne domini Saluatoris: quæ uenit mittere sup terrā: & in oibus ardere desiderat. Secundū tropologiā quicquid nobis uidet̄ de hoc loco: in cōmentariis Matthæi breuiter ānotamus. Iste autem qui arundinem quassatā non confringit: & linum fumigans non extinguit: iudiciū quoq; perduxit ad uictoriā: cuius iudicia uera sunt: iustificata in semetipsis: ut iustificetur in sermonibus suis: & uincat dum iudicatur: & tam diu lumen prædicationis eius in mundo resplendet: nullusq; conteratur & uincatur in iudiciis: donec ponat in terra iudiciū: & impleatur illud quod scriptum est.

Soresh

Calamus

Fiat uoluntas tua sicut in celo & in terra: & in nomine eius gentes sperabunt: siue in lege eius spabunt in sua. Quo modo enim in sua turbine flatusque uentorum & crebris tempestatibus feruntur quidam: sed non subuertuntur in exemplum euangelicæ domus: quæ super petram robusta mole fundata est: ita & ecclesiæ quæ sperant in lege & in nomine domini saluatoris loquuntur per Esaiam. Ego ciuitas firma: ciuitas quæ non oppugnatur.

Quæ sensum habeat quod in euangelista Matthæo scriptum est: Siquis uult uenire post me: abneget semetipsum. Quæ uerba est sui abnegatio: aut quomodo qui sequitur saluatorem seipsum negat. .LXXXVI.

De quo in tertio commentario eiusdem Matthæi libro ita breuiter locutus sum. Qui deponit ueterem nomen cum operibus eius: negat seipsum dicens. Viuo autem iam non ego: uiuit uero in me Christus: tollitque crucem suam: & mundo crucifigitur. Cui autem mundus crucifixus est: sequitur dominum crucifixum.

Quibus nunc hæc addere possumus postquam ostendit discipulis suis: quod oportet eum in Hierosolymis multa pati a sacerdotibus & scribis: & principibus sacerdotum: & occidi assumens eum Petrus cepit increpare & dicere: absit a te domine: non erit tibi hoc: qui conuersus dicit Petro: uade post me sathana: scandalum es mihi: quia non sapias quæ dei sunt: sed quæ hominum. Humano quippe timore perterritus passionem domini formidabat: & quomodo audiens multa pati: & occidi timebat. Sic audiens tertia die resurget: gaudere debuerat: & tristitiam passionis: re resurrectionis gloria mitigare. Unde illo pro timore correpto: loquebatur ad omnes discipulos: siue conuocauit turbam cum discipulis suis: ut Marcus posuit: aut iuxta Lucam dicebat ad cunctos: si quis uult post me uenire abneget semetipsum: & tollat crucem suam: & sequatur me. Cuius exhortationis hic sensus est. Non est delicata in deum: sed secura confessio. Qui in me credit debet suum sanguinem fundere. Qui enim perdidit animam suam in præsentibus: lucrificet eam in futuro. Quotidie credens in Christum tollit crucem suam: & negat seipsum. Qui impudicus fuerit uersus ad castitatem temperantiam luxuriam negat. Qui formidolosus: & timidus assumpto robore fortitudinis: prior se esse nescit. Iniquus si sequatur iusticiam: negat iniquitatem. Stultus si Christum confiteatur: dei uirtutem: dei sapientiam: negat stultitiam. Quod scientes non solum persecutionis tempore: & necessitate martyrii: sed in omni conuersatione: opere: cogitatione: sermone: negemus nosmetipsos: quod ante fuimus: & confiteamur eos qui in Christo renati sumus. Idcirco enim dominus crucifixus est: ut & nos qui credimus in eum: & peccato mortui fuimus crucifigamur cum ipso. Dicamusque quod apostolus Paulus docuit. Cum Christo crucifixus sum. Et mihi autem absit gloriari: nisi in cruce domini nostri Iesu Christi: per quem mihi mundus crucifixus est: & ego mundo. Qui cum Christo crucifixus est: spoliatur principatus & potestates & triumphat eas in ligno. Unde & in euangelio secundum Iohannem: in typum eorum: qui in domino credituri erant: & se cum illo crucifixuri: Simon Cyrenæus portat crucem eius: quam iuxta alios euangelistas prior ipse portauit.

Quid uult significare quod in eodem Matthæo scriptum est: ue prægnantibus & nutriendibus in illis diebus: & orate ne fiat fuga uestra hyeme uel sabbato: quod ex superioribus pendere manifestum est. .LXXXVII.

Cum enim euangelium Christi cunctis gentibus fuerit prædicatum: & uenerit consummatio: uiderintque abominationem desolationis quæ dicta est a Daniele propheta: stante in loco sancto. Tunc præcipitur iis qui in iudæa sunt: ut fugiant ad montes: & qui in tecto: non descendant tollere aliquid de domo sua: & qui in agro ne reuertantur auferre tunicam suam: de quibus in commentariis eiusdem Matthæi plenius diximus. Statimque coniungitur: Ve prægnantibus & nutriendibus in illis diebus. In quibus diebus? Quando abominatio desolationis steterit in loco sancto. Quod quidem iuxta litteram de aduentu Antichristi prædicari nulli dubium est: Quando persecutionis magnitudo compellit fugere: & graues uteri: paruulique lactentes: fugam retardant. Licet quidam Titi & Vespasiani aduersus Iudæos: & præcipue Hierosolymam obsidionem pugnantem significari uelint: hyemem quoque & sabbatum sic interpretantur: ne eo tempore fugere compellantur: quando duritia frigus in agris: & in desertis locis fugientes latere non patitur: & obseruatio sabbati: aut præuaricatores facit: si fugiant: aut hostium gladiis subiacere: si sabbati otium & præcepta seruauerint. Nos autem audientes dominum saluatorem: ut qui in iudæa sunt: ad montana confugiant: Ipsi quoque oculos leuamus ad montes: de quibus scriptum est. Leuauit oculos meos ad montes: unde ueniet auxilium mihi: & in alio loco. Fundamenta eius in montibus sanctis: & montes in circuitu eius: & dominus in circuitu populi sui: & non potest abscondi ciuitas supra montem posita: & discalciamus nos pelle litterarum: nudisque pedibus cum Moyse ascendentes montem syna dicimus. Transiens uidebo uisionem hanc magnam: ut possimus intelligere prægnantes animas: quæ de semine doctrinarum: & sermonis dei initia fidei conceperunt: & dicunt cum Esaiam. A timore tuo domine concepimus: & parturimus: & peperimus spiritum salutis tuæ: quem fecisti super terram. Sicut enim semina paulatim formantur in utero: & tam diu non reputatur homo: donec elementa confusa suas imagines membraque suscipiant: ita sensus ratione conceptus nisi in opera proruperit: adhuc uentre retinetur: & cito abortio perit cum uiderit abominationem desolationis stantem in ecclesia: & Sathanam transfigurari in angelum lucis. Et de istiusmodi Paulus apostolus loquitur dicens. Filioli mei quos iterum parturio: donec Christus formetur in uobis. Has ego reor iuxta mysticos intellectus esse mulieres: de quibus idem apostolus scribit: Mulier seducta in transgressione facta est: saluabitur autem per filiorum generationem: si permanferit in fide & charitate & sanctitate cum pudicitia. Quæ si de sermone diuino aliquando generatitine cesse est quæ generata sunt crescere: & primum accipere lac infantie: donec perueniant ad solidum cibum & ad maturam aetatem plenitudinis Christi. Omnis enim qui lacte alitur: speritus est in ratione iusticiæ. Paruulus enim est. Hæc igitur animæ quæ necdum pepererunt: siue quæ necdum potuerunt quæ generata sunt alere: cum uiderint sermonem hæreticum stantem in ecclesia: cito scandalizant & pereunt: & in tempestate atque persecutionibus permanere non possunt: præsertim si otium habuerint bonorum operum: & non ambulauerint in uia: quæ Christus est. De hac abominatione hæretica

heretica puer sa q doctrina dicebat apostolus: q ho iniquitatis & aduersarius eleuet se contra oē qd dicit deus & religio: ita ut audeat stare i tēplo dei: & ostēdere se q ipse sit deus: cuius aduētus secūdu opationē sathanæ & ea quæ cōcepta sūt: facit pire abortio: & q sūt nata ad pueritiā & pfectā atate puenire nō posse. Q uāobré orādus est domius: ne i exordio fidei & crescētis atatis oriat hys: de qua scriptū ē. Hyems transit: abiit sibi ne ocio torpeamus: sed iminēte naufragio suscitemus dormiētē dominū: atq; dicamus. Præceptor salua nos: pimus.

Quid sibi uelit quod scriptum est in euangelio secundum Lucam: & non receperunt eum: quoniam facies eius erat uadens in hierusalem. .LXXXVIII.

Estinans dominus p̄gere in hierusalē: ut cōplerent dies assūptiōis eius & pascha celebraret: de quo dixerat. Desiderio desiderauit hoc pascha comedere uobiscū: & bibere calicem: de quo ait. Calicem quē dedit mihi pater: non uis ut bibā illum. Omnēq; doctrinā suā paubulo roboraret: iuxta illud qd scriptū est. Cū exaltatus fuero a terra: oīa trahā ad me. Offirmauit faciem suā: ut iret in hierusalem. Offirmatione enim & fortitudine opus est ad passionē sponte p̄peranti. Vnde & Ezechieli cui dixerat deus: Fili hoīs in medio scorpionū tu habitas: & ne timeas eos: offirmaui inquit faciē tuā: & dedi faciē tuā arēā: & frontē tuā ferreā: ut si forsitan surrexisset contra eū malleus uniuerse terræ: quasi incude durissima resisteret: malleūq; contereret: de quo scriptum est. Quomō contractus est: & contritus est malleus uniuersæ terræ: & misit nuncios. i. angelos ante faciem suā: iustū. n. erat: ut dei filio angeli ministrarent. Siue angelos apostolos uocat: quia & Ioannes præcursor domini angelus appellatus est. Cūq; ingressi essent uicū Samaritæ: ut præpararent ei: nō susceperunt illū: quia facies eius erat uadens in hierusalē. Hostili inter se Samaritani atq; Iudæi discordant odio: & cū oēs oderint gētes: p̄prio cōtra se furore bacchant. Dū utriq; legis possēsiōe cōtēdūt: & in tā u se mutuo psequūtur: ut postq iudæi de babilonia sūt reuersi: ædificationē tēpli samaritani semp̄ impedierunt. Cūq; uellent & ipsi cū eis ædificare templū: respōderūt iudæi: Nō licet nobis & uobis ædificare domū domini. Deniq; pro sūma iniuria pharisæi exprobrāt domino. Nōne dæmoniū habes: & samaritanus es: & in parabola de hierusalē descendentis hiericū samaritanus ponitur pro signo atq; miraculo: q; malus benefecit & ad puteū samaritanæ scriptum est. Non. n. contuntur samaritani iudæis. Vidētes autē samaritani dominū hierusalē p̄gere. i. ad hostes suos: qd audierant a discipulis eius: qui ad parandum hospitiū uenerant iudæū esse cognoscunt: & quasi iudæū atq; alienum & cū qui ad inimicos pergeret susciperet pergere noluerunt. q̄q; & alia nobis subiiciatur intelligentia: q; uoluntatis domini fuerit: non suscipi a samaritanis: quia festinabat hierusalem: ibiq; pati & sanguinē fundere: ne occupatus susceptione samaritana: & doctrina gentis illius: passiois differret diem: ad quam uenerat susstinendam. Vnde dicit & in alio loco. Non ueni nisi ad oues perditas domus israel: & apostolus præcepit. Cui tates samaritanorū non intraueritis. uolens tollere oēm occasionem persecutionis iudaicæ: ne postea dicerent: crucifiximus eum: quia se inimicis nostris & hostibus iunxerat. Facies igitur eius erat pergentis in hierusalem. Et iccirco iuxta aliam intelligentiā non receperunt eum Samaritæ: quia festinabat ingredi hierusalem. Vt autem eum non receperent fuit dominicæ uoluntatis. Deniq; apostoli in lege uersati: in qua tantum iusticiam nouerant: oculos pro dente ulcisci nituntur iniuriam: & imitari Heliam: ad cuius uocem duas p̄tecontadas multum ignis absumpserat. Dicūtq; dominum: uis dicimus ut ignis descendat de cælo: & consummat eos. Pulchre uis inquit dicimus. Nam & Helias dixerat. Si hō dei sum: ignis descendat super uos: Ergo ut apostolus sermo efficiantiam habeat: uoluntatis est domini. Nisi enim ille iusserit: frustra dicunt apostoli ut ignis descendat super eos: & quodā modo uerbis aliis hoc loquunt. Si ad serui Helix iniuriam ignis descendit de cælo: & non Samaritas: sed iudæos consumpsit incendium: q̄to magis ad contemptum filii dei impios Samaritas debet flāma scuire: E regiōe dominus qui non ad iudicandū uenerat: sed ad saluandū: nō in potestate sed in humilitate: non in patris gloria: sed in hoīs uilitate: increpat eos: q; non meminerint doctrinæ suæ: & bonitatis euāgelicæ: in qua dixerat: qui te pcusserit in maxilla: præbe ei & alterā: & diligite inimicos uestros.

Quis sit uillicus iniquitatis qui domini uoce laudatus est. .LXXXIX.

Lterā de euangelio Lucæ q̄stiunculam proposuisti. Q uis sit uillicus iniquitatis: qui domini uoce laudatus est. Cuius cū uellem scire rōnē: & de quo fonte processerit: reuolui uolumen euangelicum & inter cætera repperi: q; appropinquātibns saluatori publicanis: & peccatoribus ut audirent eum: murmurabat Pharisæi & scribæ dicētes. Q uare iste pctōres suscipit: & comedit cū eis: Q uis locutus est eis parabola centum ouiu: & unius pditæ: quæ inuenta pastoris humeris reportata est. Et cur esset proposita: statim intulit. Dico uobis sic erit gaudiū in cælo sup uno pctōre p̄nitentiā agente: magis q̄ sup nonagintanouem iustis qui nō indigent p̄nitentiā. Aliam quoq; parabolam decē dragmarū: uniusq; pditæ: & repertæ: cū p̄posuisset simili eam sine cōpleuit. Sic dico uobis: gaudiū erit coram angelis dei sup uno pctōre p̄nitentiā agente. Tertiā quoq; parabolam proposuit: hoīs habentis duos filios & diuidentis inter eos substantiam. Cūq; minor facultatibus perditis egere cœpisset: & comedere siliquas porcorū cibum: reuersus ad patrem susceptus ab eo est. Frater quoq; inuidens senior: patris uoce correptus est: q; letari debuerit: & gaudere: quia frater eius mortuus fuerat: & reuixit: perditus: & inuentus est. Has tres parabolas contra Pharisæos & Scribas locutus: qui nolebant recipere p̄nitentiā peccatorū: & publicanorū salutem. Dicebat autem inquit & ad discipulos suos: haud dubiū quin parabolam sicut prius ad Scribas: & Pharisæos: qua parabola ad clāmentiam discipulos hortaretur: & aliis diceret uerbis. Dimitte & dimittetur uobis: & in orōne dominica libera fronte poscatis. Dimitte nobis debita nostra: sicut & nos dimittimus debitoribus nr̄is. Quæ est ergo parabola ac clāmentiam discipulos cohortantis: Nonne quidā e: at diues: qui habebat uillicū siue dispensatorē: Hoc enī οἰκονομῶς significat. Villicus autem

Pharisæi

proprie uillæ gubernator est: unde & a uilla uillicus nomē accepit: οἰκονομος autē tā pecuniæ q̄ frugū: & oī uī
quæ domus possidet dispēsator ē. unde & οἰκονομικὸς Xenophōtis pulcherrimus liber est: q̄ nō gubernatio-
nē uillæ: sed dispēsationē uniuersæ domus Tullio interpretate significat. Iste igit̄ dispēsator accusatus est ad do-
minū suū: q̄ dissiparet substantiā eius. Quo uocato dixit: qd hoc audio de re? Redde rōnē dispēsatiōis: neq̄ .n.
ultra mea poteris dispēsare: q̄ dixit i semetipso. Quid faciā q̄ dominus meus aufert a me dispēsationē: Fode-
re nō ualeo: mēdicare erubescō. Scio qd faciā: ut quādo sublata mihi fuerit dispēsatio: suscipiant me in domos
suas: Vocauit itaq̄ singulos debitores domini sui: & dixit priō: q̄tū debes domo meo: qui dixit ei cētum cados
olei: ait illi: tolle cautionē tuā: & sedēs cito: scribe quinquaginta. Deinde alio locutus est. Tu autē q̄tū debes? At ille
respōdit centū choros tritici: dixitq̄ illi: tolle cautionē tuā: & scribe octoginta. Et laudauit dominus uillicū siue
dispēsatorē iniquitatis: q̄ prudēter fecerit: q̄ filii sæculi huius prudētiores sūt filii lucis in generatiōe sua. Et ego
dico uobis: facite uobis amicos de iniquo mammona: ut quādo defeceritis: recipiant uos in æterna tabernacula
Qui fidelis est in paruo: & in multis fidelis est: qui in mīmo iniquus est: & in multis iniquus est. Si ergo in ini-
quo māmōna fideles non fuistis: quod uestrum est: quis credet uobis? Et si in alieno fideles non fuistis: quod ue-
strum est: quis dabit uobis? Nemo seruus duobus dominis seruiet: aut enim unū habebit odio: & alterum dili-
get: aut unum audiet: & alterum contemnet. Non potestis deo seruire & mammonæ. Audiebāt hæc omnia pha-
risæi qui erant auari: & subsannabant illum. Totum parabolæ huius textum posui: ut non nobis intelligentiam
aliunde q̄ramus: & in parabola certas nitamur inuenire psonas: sed interpretemur eā q̄si parabolā: hoc est simi-
litudinē: quæ ab eo uocat̄ qd alteri παρὰ πῶλλον τοῦ: hoc est assimilat̄: & q̄si umbra præuīū ueritatis ē. Si ergo
dispēsator iniqui māmōnæ a domini uoce laudat̄: q̄ de re iniqua sibi iusticiā præpararit: & passus dispēsium
dominus laudat dispēsatoris prudentiā: q̄ aduersus dominū quidē fraudulēt̄: sed p se prudenter egerit: q̄to
magis christus qui nullū dānū sustinere pot̄: & pronus ē ad clāmēniā: laudabit discipulos suos: si in eos qui cre-
ditū sibi sūt: misericordes fuerint. Deniq̄ post parabolā: intulit: & ego uobis dico: facite uobis amicos de iniquo
māmōna. Iniquū autē māmōna nō hebræorū: sed syrorū lingua diuitiæ nuncupant̄: qd de iniquitate collectus est.
Si ergo iniquitas bene dispēsata uertit̄ in iusticiā: q̄to magis sermo diuinus: in quo nulla ē iniquitas: q̄ apostolis cre-
ditus est: si bene fuerit dispēsatus: dispēsatores suos leuabit in cælū? Quā ob rē sequit̄: q̄ fidelis ē in mīmo: hoc
est in carnalibus: & in multis fidelis erit: hoc ē in spiritalibus: Qui autē in paruo iniquus ē: ut nō det fr̄ibus ad utē
dū qd a deo p oibus est creatū: iste & in spiritali pecunia diuidēdā iniquus erit: ut nō p necessitate: sed p plonis
doctrinā domini diuidat. Si autē carnales diuitias quæ labuntur: nō bene dispēsatis: ueras æternasq̄ diuitias do-
ctrinæ dei q̄s dabit uobis: Et si in his quæ aliena sūt (alienū autē est a nobis oē qd sæculi est) infideles fuistis: ea q̄
uīa sūt: & pprie deputata hōi q̄s uobis credē poterit. Vnde corripit auaritiā: & dicit: eū qui amat pecuniā: deū
amare nō posse. Igit̄ & apostolis si uelint amare deū: esse pecunias cōtēnēdas: Vnde & scribæ & pharisæi q̄ erāt
auari: aduersū se dicta dictā intelligētes parabolā: subsannabāt eū: & carnalia & certa & præsentia spiritalibus ac
futuris: & q̄si incertis præponētes. Theophilus antiochenæ ecclesiæ septimus post Petrū apostolū episcopus: q̄
quatuor euāgelistas: in unū opus dicta cōpingēs: ingenii sui nobis monumēta dimisit. Hæc sup hac parabola i
suis cōmētariis est locutus. Diues qui habebat uillicū siue dispēsatorē: deus oipotēs est: quo nihil est ditius. Hu-
ius dispēsator Paulus qui ad pedes Gamalielis sacras lras didicit: legē dei suscepit dispensandā: qui cū cœpisset
credētes i christo psequi: ligare: occidere: & oēm domini sui dissipare substantiā: correptus a domo. Saule Sau-
le qd me psequis: dux est tibi contra stimulū calcitrare. Dixitq̄ in corde suo: qd faciā: q̄a maḡ fui & uillicus: &
cogor esse discipulus & oparius: Fodere nō ualeo (Oīa .n. mādata legis quæ terræ incubabant: cerno destructa
& legē & pphetas usq̄ ad Ioannē Baptistā esse finitos) Mendicare erubescō: ut qui doctor fueram iudæorū: co-
gar a gentibus & discipulo Anania salutis ac fidei mendicare doctrinā. Faciam igitur quod mihi utile esse intel-
ligo: ut postq̄ proiectus fuero de uillicatione mea: recipiant me christiani in domos suas. Cœpitq̄ eis qui prius
uerfabantur in lege: & sic in christo crediderant ut arbitrarentur se in lege iustificandos: dicere legem abolitam:
prophetas præterisse: & quæ antea pro lucro fuerant: reputari in stercore. Vocauit itaq̄ duos de plurimis debi-
toribus. Primum qui debebat centum cados olei: eos uidelicet qui fuerant ex gentibus congregati: & magna in-
gebant misericordia dei: & de centenariō numero qui plenus est atq̄ perfectus: fecit eos scribere quinquagena-
rium: qui proprie pœnitentiū est: iuxta iubilæum & illā in euangelio parabolam: in qua alteri quingenti: alteri
quinquaginta denarii dimituntur. Secundum autē uocauit populum iudæorū: qui tritico mandatorū dei nutri-
tus erat & debebat ei centenarium numere: & coegit ut de centū octoginta faceret: id est credere in domini resur-
rectione: quæ octauæ diei numero continetur: & de octo completur decādibus: ut de sabbato transfiret ad pri-
mam sabbati. Ob hanc causam a domino prædicatur: q̄ bene fecerit: & pro salute sua in euangelii clāmētia de
legis austeritate mutatus sit. Quod si q̄sieris quare uocetur uillicus iniquitatis: in lege quæ dei est iniquus erat
uillicus. qui bene quidem offerebat: sed non bene diuidebat. Credens in p̄em: sed filium persequens: habens de-
um omnipotentem: sed sp̄m sanctum negans. Prudentior itaq̄ fuit Paulus apostolus in transgressionē legis si-
liis quondam lucis: qui in legis obseruatione uersati: christum qui dei p̄is uerū lumen est perdiderunt. Ambro-
sius quidem mediolanensis episcopus quid de hoc loco senserit: in cōmentariis eius legere poteris. Origenis &
Didymi in hac parabola explanationem inuenire non potui: & utrū abolita sit temporū uerustate: an ipsi nō scri-
pserint: incertum habeo. Mihi iuxta priorem interpretationem hoc uidetur: q̄ de iniquo māmōna debeamus
amicos facere non quolibet pauperes: sed eos qui nos possint recipere in domos suas: & in æterna tabernacula:
ut cum eis parua præbuerimus: recipiamus ab eis magna: & dantes aliena: nostra suscipiamus: & seminemus in
benedictione:

Villicus
Ioniomus

Christi iniquus est

Parabola

Mammona Syriacum
uocabatur

Theophilus eps

Centenarius
Iniquus
Quinquagenarius

benedictione: ut metamus benedictionem. Qui enim parce seminat: parce & metet.

Quo sensu accipiendum sit quod in epistola legimus ad Romanos: uix enim pro iusto quis moritur. Nam pro bono forsitan quis audeat mori? .XC.

Dixit Vx hareses ex occasio[n]e huius testimonij: qd non itelligunt: diuerso qd errore: sed pari impietate blasphemant. Martio. n. q iustu[m] deum creator[em] legis facit: & prophetar[um]: bonu[m] aut[em] euangelio[rum] & apostolor[um] cuius uult esse filiu[m] christu[m] duos introducit deos. Aliter iustu[m]: & aliter bonum: & pro iusto asserit uel nullos uel paucos appetisse morte[m]. Pro bono aut[em]. i. christo innumerabiles martyres extitisse. Porro Arrius iustu[m] ad christum refert: de quo dictu[m] est. Deus iudiciu[m] tuu[m] regida: & iusticia[m] tua[m] filio regis: & ipse de se i euangelio. Non. n. pater iudicat que[m]quas: sed o[mn]e iudiciu[m] dedit filio. & ego sicut audio: sic iudico: Bonu[m] aut[em] deum prem: de quo ipse filius confitetur. Quid me dicitis bonu[m]? Nemo est bonus nisi solus deus p[ater]. Cui[us] hucusq[ue] blasphemia[m] sua[m] de uis calles potuerit iuenire: i consequentibus ipingit: & corrui. Quomodo. n. pro p[ater]e q[ui]s audeat mori: & pro filio uix mori: cum propter nomen christi tantus martyru[m] sanguis effusus sit? Qui igit[ur] simpliciter hunc exponit locu[m] hoc pot[est] dicere: qd in uete[ri] lege: i qua iusticia est: uix pauci iucti su[n]t: q[ui] suu[m] fude[re] it sanguine. In nouo aut[em] instrum[en]to i quo bonitas est: atq[ue] cl[em]entia: innumerabiles extiteru[n]t martyres: sed ex eo qd posuit forsita[m] q[ui]s eti[am] audeat mori: & pendulo gradu suam teperauit: iueniri posse nonnullos: q[ui] audeant mori pro euangelio: ostedit non sic accipiendu[m]: sed ex superioribus & inferioribus sensu loci huius debere tractari. Dicens. n. paulus se gloriari i tribulationibus: quia tribulatio patientia[m] opat[ur]: patientia: p[ro]batione: probatio uero spem: spes aut[em] no[n] confundit q[ui] ex eo certa[m] habebat p[ro]missionem: q[ui]a charitas dei diffusa est i cordibus n[ost]ris p[er] sp[iritu]m sanctum qui datus est nobis: secundu[m] illud qd deus dixerat p[ro]phet[am]. Effundam de sp[iritu] meo sup[er] o[mn]em carne[m]. Mirabatur bonitatem christi: q[ui] pro impijs & infirmis & peccatoribus mori uoluerit: & non opportuno t[em]p[or]e: de quo ipse dicit. Tempore opportuno exaudiui te: & in die salutis auxiliatus sum tui: & rursum. Ecce nunc t[em]p[us] acceptabile: ecce dies salutis. Quado o[mn]es peccaueru[n]t simul inutiles facti sunt: no[n] fuit qui faceret bonu[m]: no[n] fuit usq[ue] ad unu[m]. Incredibilis ergo bonitas & cl[em]entia inaudita: mori pro impijs. Vix enim pro iusto & bono aliquem suum sanguinem fundere contigit metu mortis cuncta torrente: Nam inuenitur interdum: ut aliquis pro re iusta bona audeat mori. Charitas aut[em] dei qua[m] habuit i nobis hinc maxime co[n]probatur: q[ui] cum adhuc peccatores essemus: christus pro nobis mortuus est: & sublata est de terra uita eius: & pro iniquitatibus populi ductus est ad morte[m]: & portauit peccata n[ost]ra & tradita est in morte a[n]i[m]e illius: & cum iniquis reputatus est: ut nos impios: & infirmos: & peccatores: pios & robustos & iustos faceret. Nonnulli ita interpretantur. Si ille pro nobis impijs mortuus est & peccatoribus: q[ui]to magis nos absq[ue] dubitatione ulla pro iusto & bono christo debemus occubere: Iustum aut[em] & bonum non putemus esse diuersum: nec aliquam proprie significare persona[m]: sed absolute iustam rem & bonam: pro qua difficulter interdum aliquis inueniri potest: qui suum sanguinem fundat.

Martin
Arrius

Ex d[omi]no

Mortis metu cuncta terret

Quid tibi uult quod ad Romanos scribit apostolus occasione accepta peccatum per mandatu[m] operatum est in me omnem concupiscentiam. .XCI.

Pro namus totum testimoniu[m]: & singula christi auxilio differentes: quid nobis uideatur simpliciter indicemus: n[on] p[re]iudicantes tuo sensui: qd uelis intelligere: sed n[ost]ram s[er]mone[m] breuiter explicates. Quid ergo dicimus? Lex peccatu[m] est: Absit. Sed peccatu[m] no[n] cognoui nisi p[er] lege[m]. Na[m] concupiscentia[m] nescieba[m]: nisi lex diceret: no[n] concupisces. Occasione aut[em] accepta peccatu[m] per mandatu[m] operatu[m] est in me o[mn]em concupiscentia[m]. Sine lege. n. peccatu[m] mortuu[m] erat. Ego aut[em] uiueba[m] aliquando sine lege: sed ubi uenit mandatu[m]: peccatum reuixit. Ego aut[em] mortuus sum: & inuentu[m] est mihi mandatu[m]: qd erat ad uitam: hoc esse ad morte[m]. Peccatu[m] eni[m] occasione accepta p[er] mandatu[m] seduxit me: & p[er] illud occidit: itaq[ue] lex quide[m] sancta: & mandatu[m] sanctu[m] & iustu[m] & bonum. Quod ergo bonum est mihi mors est: absit: sed ut peccatu[m] appareat peccatum per bonum mihi op[er]atum est morte[m]: ut fiat supra modum peccans peccatu[m] p[er] mandatu[m]. Scimus aut[em] quia lex spiritalis est: ergo aut[em] carnalis sum uenudatus sub peccato: quod enim operor ignoro. Non enim quod uolo hoc ago: sed quod odi illud facio: Si aut[em] quod uolo hoc facio: consentio legi: quia bona est. Nunc aut[em] iam non ego operor illud: sed qd habitat in me peccatum. Scio enim q[ui] non habitat in me: hoc est in carne mea bonum: uelle enim adiacet mihi: proficere aut[em] bonum nequa[m]. No[n] enim qd uolo facio bonum: sed qd nolo malum hoc ago. Si aut[em] qd nolo ego hoc facio: iam non ego operor illud: sed qd in habitat in me peccatum. Inuenio igit[ur] legem uolenti mihi facere bonum: quia mihi malum adiacet. Condelector enim legi dei secundu[m] interior[em] ho[m]inem. Video aut[em] aliam lege[m] i membris meis repugnantem legi mentis meae: & captiuum me ducentem in lege peccati: qua[m] est in membris meis: Infelix ego ho[m]o quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia dei p[er] Iesum christum dominum nostrum. Quomodo medicina non est causa mortis: si ostendat uenena mortifera: licet his mali ho[m]ines abutatur ad mortem: & uel se interficiant: uel insidiantur inimicis. Sic lex data est: ut peccato[rum] uenena monstraret: & ho[m]inem male libertate sua abutentem: qui prius ferebatur improuidus: & p[er] p[re]cipitia labebatur: freno legis retineat: & compositis doceat incedere gressibus: ita ut seruamus in nouitate sp[iritu]s & no[n] in uetustate l[ite]r[um]: id est uiuamus sub p[re]cepto: qui prius in modum bruto[rum] animalium dicebamus: manducemus & bibamus: cras enim moriemur: quod si subintrante lege: qua[m] docet quid facere: & prohibet quid non facere debeamus: uitio n[ost]ro & incontinentia feramur contra scita legalia: uidetur lex causa esse peccati: qua[m] dum prohibet concupiscentia[m]: quoda[m]o eam infla[m]mare cognoscitur. Saecularis apud graecos sententia est: Quicquid licet minus desiderat: ergo econtra rio quicquid no[n] licet: fomentum accepit desiderij. Vnde & Tullius de parricidar[um] supplicijs apud athenienses: Solone scripsisse negat: ne no[n] ta[m] phibere q[ui] comouere uideret. Igit[ur] lex apud co[n]te[m]ptores: & legu[m] p[re]cepta calcas q ii .cliii.